۲- ✪ ترفندها و اقدام‌های ... .

- ابتدا خود را خون‌خواه عثمان خلیفهٔ سوم معرفی کرد.
- شام را به عنوان پایگاهی مطمئن برای قدرت‌طلبی و ثروت‌اندوزی خود درآورد.
- در برابر علی (ع) و امام حسن (ع) با کمک مردم شام ایستاد.
- سیاست‌مداران زیرک و جاه‌طلبی مانند عمر و عاص و مغیرة‌بن شعبه را به خدمت گرفت.
- لشکر کشید و امام حسن را به پذیرش خلافتش وادار کرد.

۳- ✪ زمینه‌های سیاسی قیام‌ها ... . تبعیض و بی‌عدالتی‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی همراه با گستردگی قلمرو و ناتوانی امویان در نظارت صحیح بر آنها کانون‌های مخالفت را در سرزمین‌های عراق، مصر، ایران و حجاز به‌وجود آورد و به دنبال آن موالی، شیعیان و خوارج هرکدام به دلایل دینی، اجتماعی و سیاسی با امویان به مخالفت برخاستند. برای امویان مصالح و منافع فردی بر مصالح جامعهٔ اسلامی برتری داشت. حکومت موروثی آنان اجازهٔ مشارکت به دیگر مسلمانان نمی‌داد و با تعالیم تساوی‌طلبانهٔ اسلام منافات داشت و این مورد قبول مخالفان نبود. مانند قیام عاشورا

۴- دو مورد از ... . انتخاب خراسان به عنوان کانون مبارزه، به دلیل آشفتگی وضع آنجا که گرفتار درگیری‌های قبیله‌ای اعراب مهاجر بود به عباسیان در بهره‌برداری از این اوضاع به نفع خود کمک کرد و دلیل دیگر نوع تبلیغات عباسیان بود که از ظلم‌های امویان به اهل‌بیت پیامبر می‌گفتند و سپس مردم را به شعار مبهم حکومت آل محمّد فرا می‌خواندند.

۵- منابع و تحقیقاتی ... . کتاب السیرة‌النبویة از ابن هشام، کتاب انساب الاشراف از بلاذری، تاریخ یعقوبی، العقد الفرید از احمدبن محمّدبن عبدربه، رسائل جاحظ و رسائل کلامیه، کتاب الامامة و السیاسه از ابن قتیبه، نقشه‌های تاریخی، تصاویر تاریخی و نقش سکه‌ها.

درس ۷: جهانِ اسلام در عصر خلافت عباسی

مفاهیم آموزشی

۱- سیاست و حکومت

۱) استقرار و تثبیت خلافت: ابوالعباس سفاح، اولین خلیفهٔ عباسیان بود. عباسیان برای توجیه حقانیت خلافت خود، بر خویشاوندی با پیامبر تأکید می‌ورزیدند و امویان را غصب کنندهٔ خلافت می‌دانستند.

۲) ✪ اقدامات منصور عباسی در تحکیم و تثبیت حکومت
- ۱- برکناری عموهای خود از مناصب مهم و قتل ابن‌مُقَفَّع (روزبه ایرانی) دبیر آنان که مترجم کتاب‌ها از زبان پهلوی به عربی بود.
- ۲- قتل ابومسلم از بیم نفوذ قدرت سیاه‌جامگان و سرکوب قیام‌های دو تن از علویان و همچنین قیام‌های اعتراضی به قتل ابومسلم
- ۳- بنای شهر بغداد به عنوان پایتخت عباسیان بر اساس سنت شهرسازی ایران باستان

۲- ✪ دوره‌های خلافت عباسیان
- الف) دورهٔ نیرومندی و شکوفایی (۱۳۲-۲۳۲ق)
- ب) دورهٔ ضعف و تجزیه (۲۳۲-۶۵۶ ق)

الف) دورهٔ نیرومندی و شکوفایی (۱۳۲- ۲۳۲ ق)

۱) ویژگی دورهٔ نیرومندی و شکوفایی خلافت عباسیان: صد سال اول خلافت عباسیان را شامل می‌شود که دورهٔ قدرت و نفوذ زیاد آنها است. حفظ یکپارچگی قلمرو خلافت، سرکوب شورش‌ها و قیام‌ها، عزل و نصب حاکمان ولایات و فرماندهان نظامی، پرهیز از سیاست عرب‌گرایی، جایگاه بالای ایرانیان در امور حکومتی مانند وزارت، دیوان‌ها و فرماندهی سپاه و حکومت ایالات از ویژگی‌های این دوره است.

@KonkurVIPBook

۲) ✪خاندان‌های ایرانی در حکومت عباسی: علاوه بر ابوسلمه و ابومسلم، خاندان برمکی و سهل در خدمت عباسیان بودند.

۳) موقعیت خاندان‌های ایرانی در نظام حکومتی عباسیان:
- تصدی مقام وزارت و سایر مناصب دیوانی
- در مواردی هم فرماندهی سپاه و حکومت برخی ولایت را در دست داشتند مانند
ادارهٔ امور خلافت توسط یحیی پسر خالد برمکی و دو پسرش در عهد هارون

۴) نقش خاندان سهل: فضل‌بن‌سهل و حسن‌بن‌سهل از زمین‌داران بزرگ خراسان بودند که در به قدرت رساندن مأمون نقش داشتند. حسن‌بن‌سهل، از طرف مأمون حاکم عراق شد. مأمون تحت تأثیر او مرکز خلافت را از بغداد به مرو انتقال داد. بزرگان ناراضی عرب از حسن‌بن‌سهل، مأمون را وا داشتند که وزیر را برکنار کند. مأمون هم او را از میان برداشت و برادرش را خانه‌نشین کرد.

ب) دورهٔ ضعف و تجزیه (۲۳۲-۶۵۶ق): تسلط امیرالامراهای ترک بر امر حکومت پس از مأمون، شروع دورهٔ هرج و مرج و قیام‌های ضد عباسی در ایران، مصر و شمال آفریقا و تأسیس حکومت‌های مستقل مانند حکومت‌های آل‌بویه و سلجوقیان که بر پایتخت عباسیان مسلط شدند.

۳- ✪ نظام اداری

۱) اولین دیوان دورهٔ اسلامی دیوان جُند (سپاه) در مدینه و در دورهٔ عمر، خلیفهٔ دوم تشکیل شد. ۲) در دورهٔ عبدالملک مروان، خط و زبان دیوان‌ها از فارسی به عربی برگردانده شد. ۳) تشکیلات اداری (دیوانی) عباسیان بر اساس نظام دیوانی عصر ساسانیان پایه‌ریزی شد. ۴) وزیر در رأس تشکیلات بود. ۵) انواع دیوان‌های عصر عباسی: جُند (سپاه)، خراج (استیفاء)، بیت‌المال، برید، انشاء (رسایل)، مظالم و حِسبه

۴- نهضت علمی و فکری مسلمانان

۱) زمینه‌ها و علل شکوفایی علمی و فکری در دورهٔ خلافت عباسیان:
الف) آموزه‌های قرآنی و احادیث پیامبر
ب) خروج مسلمانان از شبه‌جزیرهٔ عربستان و فتح سرزمین‌های متمدن ایران و شام، مصر و ... که باعث ارتباط فکری و فرهنگی میان مسلمانان و مردم این سرزمین‌ها و استفاده از دستاوردهای تمدنی آنها شد.
ج) حضور پیروان ادیان دیگر از جمله یهودیان، مسیحیان و زرتشتیان که موجب روی آوردن مسلمانان به علوم عقلی و علم کلام برای دفاع از باورهای دینی خود شد.
د) بروز اختلافات دینی در میان مسلمانان و شکل‌گیری فرقه‌ها و مذاهب مختلف اسلامی
ه) پشتیبانی مادی و معنوی خلفا، وزیران و دیگر مقام‌های حکومتی از عالمان

۲) اوج‌گیری فعالیت‌های علمی و فکری مسلمانان:
الف) مراکز علمی عصر عباسی: بیت‌الحکمه و رصدخانهٔ بغداد
ب) مترجمان ماهر عصر عباسی: حنین‌بن اسحاق و اسحاق‌بن حنین، بنوموسی (برادران خوارزمی) و خاندان بختیشوع
ج) نهضت ترجمه: اقتباس و انتقال آثار علمی و فرهنگی تمدن‌های ایران، یونان، مصر و هند به عالم اسلام و ترجمهٔ آنها به زبان عربی در دورهٔ عباسیان از جمله در موضوع‌های فلسفه، طب، ریاضیات، نجوم، موسیقی، کشورداری از زبان‌های پهلوی (ایرانی)، سریانی (زبان مردم شام)، یونانی و سانسکریت (هندی)

۳) نقش علمی و فرهنگی امامان شیعه:
الف) فعالیت‌های امامان شیعه در دورهٔ عباسی: تربیت شاگردان و یاران برجسته، مقابله با تحریف مبانی دینی و سنت نبوی، حفظ جامعهٔ شیعی و مبارزه با جریان‌های فکری و فرهنگی انصرافی در شیعه
ب) ولایتعهدی امام رضا(ع): مأمون برای مهار قیام علویان و کسب حمایت شیعیان و جلب اعتماد خراسانیان امام رضا را از مدینه به مرو خواست و ولایتعهدی خود را به او سپرد. اما پس از تغییر شرایط سیاسی امام را مسموم و شهید کرد.
ج) از زمان امام صادق (ع) حرکتی در جامعهٔ اسلامی با عنوان جریان وکالت آغاز شد و ادامه یافت. وکلای ائمه، کسانی بودند که در مکتب اهل بیت آموزش دیده بودند و با اجازهٔ آنان به عنوان مرجع امور دینی در شهرهای مختلف ایفای نقش می‌کردند.

۵- ✪ خلافت فاطمیان (۲۹۷ - ۵۶۷ق)

۱) نسبت فاطمیان: خاندانی اسماعیلی‌مذهب بودند و خود را از نسل اسماعیل پسر امام صادق (ع) می‌دانستند و به امامت او اعتقاد داشتند.
۲) مؤسس خلافت فاطمیان، عبیدالله مهدی از نوادگان اسماعیل پسر امام صادق بود. در شمال آفریقا (تونس و مراکش) و سپس در مصر به پایتختی قاهره تشکیل شده و تا شام هم گسترش یافت. اوج قدرت آنان در زمان مستنصر بود.

@KonkurVIP_Bot

۳) از اواخر دوران مستنصر، حکومت فاطمیان دچار ضعف سیاسی و بحران اقتصادی گردید. حملات پیاپی سلجوقیان به قلمرو خلافت فاطمی و سپس شروع جنگ‌های صلیبی وضع حکومت فاطمی را بدتر کرد. سرانجام این حکومت توسط صلاح‌الدین ایوبی منقرض شد.
۴) دلایل اختلاف بین فاطمیان و عباسیان: الف) فاطمیان خلافت را حق خود می‌دانستند و حکومت عباسیان را به رسمیت نمی‌شناختند. ب) خلفای فاطمی با تسلط بر سرزمین‌های شام و حجاز حکومت عباسیان را به شدت تهدید می‌کردند. ج) فاطمیان با فرستادن داعیان اسماعیلی به سرزمین‌های عراق، ایران و یمن و گسترش دعوت اسماعیلی خشم خلفای عباسی و حاکمان سلجوقی را برانگیختند. د) خلفای عباسی هم سعی می‌کردند تا نشان دهند نسب خلفای فاطمی جعلی است.
۵) سیاست مذهبی حکومت فاطمیان: ترویج مذهب تشیع اسماعیلی و رواج آیین‌های شیعی در مناطق زیر سلطهٔ خود، حمایت از عالمان شیعه، قائل شدن آزادی زندگی و فعّالیت دینی برای اهل تسنن
۶) فعّالیت علمی و فرهنگی فاطمیان: به فلسفه و علم کلام توجه زیادی می‌کردند. مذهب اسماعیلیه عقل‌گرا بود. قاهره مرکز علمی و آموزشی شد و دانشگاه‌های الازهر و مرکز علمی دارالعلم (الحکمه) با حضور استادان بزرگ در این شهر شکل گرفت.
۷) هدف اساسی فاطمیان از ایجاد مراکز علمی و آموزشی: تربیت عالمان و داعیان مسلط به تعالیم مذهب اسماعیلی و دیگر معارف بود که این‌ها دعوت اسماعیلی را در درون قلمرو خود و خارج از آن در ایران و هندوستان تا ماوراءالنهر گسترش دادند.
۸) آثار معماری و هنر عصر فاطمیان: بنای شهر باشکوه قاهره و مساجد جامع ازهر، جامع حاکم و جامع اقمر
۹) صنعت مهم دورهٔ فاطمیان: صنعت و کارگاه‌های پارچه‌بافی در شهرهای مختلف

فعّالیت ۱ ۶۶

فرض کنید که ... .

سیاسی
- مشارکت دادن گروه‌های مختلف اجتماعی در امور حکومتی
- توجه به جایگاه خاندان بنی‌هاشم و امامان شیعه
- برگرداندن منزلت و حقوق پایمال شدهٔ موالی
- کنار گذاشتن سیاست تبعیض نژادی و در نظر نگرفتن منافع فردی و طایفه‌ای در امر حکومت
- کنار گذاشتن والیان فاسد شهرها و گماردن حکام لایق

اجتماعی
- محترم شمردن حقوق اجتماعی و انسانی هر یک از گروه‌های اجتماعی قلمرو اسلامی
- حل منازعات قبیله‌ای در نقاط مختلف و حل شدن در یک نظام اجتماعی اسلامی
- وضع مقررات مشخّص جهت جلوگیری از ضایع شدن حقوق مردم اعم از مسلمانان و غیر مسلمانان
- ایجاد امنیت جهت برقراری ارتباط بین مردم نواحی مختلف قلمرو خلافت

دینی
- دادن آزادی عقیده به پیروان مذاهب مختلف
- رعایت قوانین و دستورات اسلامی
- جلوگیری از سوء استفاده کردن از دین به عنوان ابزار حکومتی
- ملزم کردن پیروان ادیان گوناگون به رعایت حقوق یکدیگر

فعّالیت ۲ ۶۸

با راهنمایی دبیر... ؟ بنای شهر بغداد در نزدیکی تیسفون و به سبک شهرسازی ایرانی نشان از ترکیب فرهنگ و نهادهای ایرانی با دین اسلام و فرهنگی عربی در این دوره دارد، همچنین بیانگر جایگاه بالای فرهنگ ایرانی و ایرانیان در نزد حکومت تازه تأسیس عباسیان بوده است. عباسیان برای ادارهٔ حکومت خود، به الگوهای سیاسی، اداری و فرهنگی موجود در سرزمین ایران نیاز داشتند که از بین نرفته بود.

فعّالیت ۳ ۶۹

نقشه‌های قلمرو خلافت ... ؟ در دورهٔ حکومت امویان، بین بخش‌های مختلف قلمرو خلافت هماهنگی وجود داشت و تجزیه نشده بود. سرتاسر قلمرو حکومت امویان به استثنای اندلس در اختیار عباسیان قرار گرفت. امویان اندلس مانع دست‌اندازی عباسیان به آن سرزمین شده بودند. در عوض در دورهٔ عباسیان مسلمانان به هند راه یافتند. با تشکیل خلافت فاطمیان در مصر، سراسر شمال آفریقا از قلمرو عباسیان خارج شد. در سمت ایران نیز با تشکیل حکومت‌های ایرانی و سپس ترکی، قلمرو عباسیان به تدریج به قسمت عراق محدود گردید.

@KonkurVIPBook

به چند گروه ... :

الف) برمکیان چه کسانی بودند و چگونه به دربار عباسیان راه یافتند؟ برمکیان از خاندان‌های ایرانی در شهر بلخ بودند، نامشان از واژهٔ «برمک» به معنی رئیس (عنوان رؤسای مذهبی آتشکدهٔ نوبهار در بلخ بود.) گرفته شد. خالد برمکی به عنوان یکی از فرماندهان سپاه ابومسلم خراسانی از این خاندان بود که پس از پیروزی، به تشکیلات عباسیان وارد شد و به سرعت رشد نمود و پس از مدتی سرپرستی دیوان خراج را برعهده گرفت. اوج اقتدار این خاندان با انتخاب یحیی پسر خالد به وزارت هارون در سال ۱۶۲ هـ.ق آغاز شد.

ب) خدمات سیاسی و اداری برمکیان چه بود؟ برمکیان از دورهٔ خالد برمکی در دستگاه اداری عباسیان راه یافتند. آنها با همکاری اشراف ایرانی به تدریج مناصب و مقامات مهم دستگاه خلافت عباسی را از آن خویش ساختند و تعدادی از افراد این خاندان حکومت بسیاری از سرزمین‌ها مانند جبال، طبرستان، دماوند، قومس، ری، سیستان و مصر و شام را در دست گرفتند. این خاندان در تنظیم امور دیوانی و تشکیلات اداری نقش اساسی داشتند از جمله الگوی دیوانی ساسانی را برای عباسیان ایجاد کردند.

پ) خاندان برمکی چه خدمات علمی و فرهنگی کردند؟ تشکیل محافل و مناظرات علمی و ادبی، معرفی دانشمندان به خلیفهٔ عباسی مانند معرفی جبریل بن بختیشوع، پزشک معروف، حمایت از مترجمان، سفارش ترجمه و کمک به نهضت ترجمه، به راه انداختن انجمن ادبی به نام دیوان شعرا، آوردن کتاب‌هایی در باب فلسفه و علوم یونانی از سرزمین روم.

ت) چرا هارون‌الرشید تصمیم به نابودی برمکیان گرفت؟ نفوذ و قدرت زیاد برمکیان در دستگاه حکومتی عباسیان و به‌خصوص در تشکیلات دیوانی، هارون‌الرشید را نگران کرد. اهل خراسان به برمکیان علاقه زیادی داشتند. والی غیر برمکی خراسان این پیوند را به‌عنوان خطری برای هارون‌الرشید جلوه داد. گرایش برمکیان به علویان و آزادسازی یحیی‌بن عبدالله علوی به دست جعفر برمکی که شورش او، خواب از چشمان هارون ربوده بود، بهانهٔ لازم را برای کنارگذاشتن خاندان برمکی فراهم آورد. در دربار هم برمکیان بدخواهانی داشتند که یکی از همسران هارون سر دستهٔ آنها بود.

بحث و گفت‌وگو ۶۹

با راهنمایی دبیر ... . زیرا این سیاست باعث شورش‌های مکرر در بخش‌های مختلف قلمرو امویان شده و وحدت و انسجام درونی این حکومت را از بین برده بود. دیگر آنکه حامیان و کسانی که در قدرت‌گیری عباسیان نقش داشتند، بیشتر ایرانی و غیرعرب بودند و نقش ارزشمندی در اداره امور خلافت داشتند.

فکر کنیم و پاسخ دهیم ۷۰

به نظر شما، ... ؟ مشروعیت خلافت عباسی هرچند با گذشت زمان کم‌رنگ شده بود ولی بسیاری از امیران و سلاطین آن را به عنوان تنها مرجع مذهبی قبول داشتند. عباسیان در طول حکومت خود به‌خصوص در دوره‌های خلفای اولیه، همواره احادیث فراوانی را مبنی بر قداست خود به عنوان خویشاوندان پیامبر وارد افکار مردم کردند. بسیاری از حکومت‌هایی که در سرزمین ایران تشکیل شدند نیازمند به تأیید خلیفه بودند تا در نزد مردم رسمیت یابند مانند حکومت غزنوی یا سلجوقی، طاهریان و ... حکومت‌های فراگیر مانند آل‌بویه و یا سلجوقی هم خود را حافظ خلفای عباسی می‌دانستند و به‌صورت ظاهری از آن حمایت می‌کردند.

بحث و گفت‌وگو ۷۱

به نظر شما ... . کنارگذاشتن سیاست تبعیض و تعصبات عربی که امکان شرکت اقوام مختلف از جمله ایرانیان در ادارهٔ امور خلافت را در پی داشت. عباسیان با کمک خاندان‌های ایرانی مانند سهل و برمکی در پایه‌ریزی تشکیلات دیوانی و انواع دیوان‌ها و نیز شرکت در نهضت ترجمه و حمایت از دانشمندان نقش مؤثری در شکوفایی علمی و فرهنگی و فکری جهان اسلام داشتند.

کاوش خارج از کلاس ۷۴

به ۴ گروه ... : پاسخ پیشنهادی: امام کاظم پس از تشکیل حکومت عباسیان کار خود را آغاز کرد و در مرکز فشارها قرار گرفت. با این حال رسالت ایشان آن بود که در این اوضاع تقویت اعتقادی و فکری در میان شیعیان را حفظ کند و این مورد پسند عباسیان نبود. در دوران خلافت مهدی و هادی عباسی، امام سرگرم درس و بحث و نقل حدیث بود و خط علمی پدرش را دنبال می‌کرد و در این کار از روش تقیه (پنهان‌کاری) بهره می‌برد. در ضمن این روش اهدافی را دنبال می‌کرد؛ از جمله نفی همکاری با دستگاه خلافت عباسی، نفی مشروعیت آنها، توجه دادن مردم به عدم صلاحیت علمی و تقوایی زمام‌داران، سکوت و خاموشی در برابر سؤالات مسئله‌ساز خلفا، عدم حضور در دربار و بیان احادیثی که حاصل آنها رد و نفی دستگاه حاکم بود.

@KonkurVIPBook

فعّالیت ۴ ۷۵

به نقشه دقت ... ؟ تسلط فاطمیان بر شام و حجاز بیش از پیش موقعیت حکومت عباسیان در عراق را مورد تهدید قرار داد و آنها را بیش از پیش متکی به حکومت‌های ایرانی و ترک‌نژاد سلجوقی کرد تا از بغداد، مرکز خلافت عباسی در برابر تهدیدات فاطمیان دفاع کنند. حکومت شیعه‌مذهب (اسماعیلی‌مذهب) فاطمی حکومت عباسیان را به رسمیت نمی‌شناخت و با فرستادن مبلغان اسماعیلی به سرزمین‌های عراق، ایران و یمن، مشروعیت و جایگاه مذهبی عباسیان را با چالش مواجه می‌کرد.

فعّالیت ۵ ۷۷

ناصرخسرو، حکیم ... ؟ بر اساس توصیف ناصرخسرو، قاهره از شاهکارهای معماری جهان اسلام بود. شهر، پیرامون قصر سلطان شکل گرفته بود. وجود دکان‌ها و مراکز رفاهی و خدماتی متعدد نشان از رونق و شکوه شهر دارد. بنای با شکوه و عظیم قصر و باروی عالی شهر نشان‌دهندهٔ مهارت بالای معماران قاهره است.

پرسش‌های نمونه ۷۸

۱- خلافت عباسیان را ... . امویان خلافت را با تهدید و زور و سرکوب اعتراضات مخالفان به‌دست آورده بودند و برای حفظ قلمرو خود سیاست تبعیض نژادی (عرب‌گرایی) و قومی را در پیش گرفتند در حالی که عباسیان برای توجیه حقانیت خلافت خود بر خویشاوندی با پیامبر تأکید می‌کردند و خود را دوستدار اهل بیت معرفی می‌کردند و برای حفظ قدرت خود از پشتیبانی اقوام مختلف از جمله ایرانیان بهره‌مند بودند. آنها سیاست عرب‌گرایی و تبعیض‌نژادی امویان را کنار گذاشتند ولی مانند امویان بعد از به قدرت رسیدن به خشونت و سرکوب مخالفان روی آوردند و قدرت را با زور حفظ کردند.

۲- اقدام‌های مهم منصور ... .

- برکناری عموهای خود از مناصب مهم و قتل ابن‌مقفع (روزبه ایرانی) دبیر آنان
- قتل ابومسلم از بیم قدرت زیاد سیاه‌جامگان و دو تن از علویان و سرکوب قیام‌های اعتراضی به قتل ابومسلم
- بنای شهر بغداد به عنوان پایتخت عباسیان

۳- تحلیل و قضاوت ... . ابومسلم سردار معروف سپاه عباسی و ابوسلمه وزیر - که هر دو ایرانی بودند - در به قدرت رساندن عباسیان و ادارهٔ امور خلافت عباسی نقش زیادی داشتند. قدرت و نفوذ و هواداران فراوان آنها خلفای عباسی را به وحشت انداخته بود و دستور قتل آنان را صادر کردند. این نشان می‌داد که عباسیان تا چه اندازه از قدرت‌های رقیب هراس داشتند و برای حفظ خلافت خود از هیچ جنایتی دریغ نمی‌کردند، حتی بهترین یاران و خادمان خود را از میان برداشتند.

۴- نقش خاندان ایرانیِ ... . فضل‌بن سهل و حسن‌بن سهل از زمین‌داران بزرگ خراسانی بودند. آنها در به قدرت رساندن مأمون نقش زیادی داشتند. حسن‌بن‌سهل از طرف مأمون حاکم عراق شد. مأمون تحت تأثیر او مرکز خلافت را از بغداد به مرو انتقال داد. امور کشوری و لشکری غرب ایران، عراق و شبه‌جزیرهٔ عربستان مدتی بر عهدهٔ حسن بن‌سهل بود. خاندان سهل مدت‌ها بر دین زرتشت ماندند و از دبیران دستگاه حکومتی عباسی بودند. آنها در ترجمهٔ ادبیات پهلوی به عربی و رونق زبان و ادبیات عربی نقش فراوانی داشتند.

۵- مهم‌ترین دستاوردهای خلافت ... . تأسیس مراکز علمی همچون دانشگاه‌های الازهر و مرکز علمی دارالعلم و فراهم آوردن استادان بزرگی در این مراکز علمی، تبدیل شهر قاهره به یک شهر علمی و آموزشی، توجه به فلسفه و علم کلام و تربیت عالمان و مبلغان فراوان در زمینهٔ مذهب اسماعیلی

ارزشیابی مستمر

الف) درستی یا نادرستی جملات زیر را مشخّص کنید. (۱ نمره)

۱ **جریان وکالت در جامعهٔ اسلامی از زمان امام صادق(ع) شروع شد.** (شهر قدس - مدرسهٔ امام علی(ع) - دی ۹۶)
درست ☐ نادرست ☐

۲ **دورهٔ ضعف و تجزیهٔ خلافت عباسیان پس از خلافت مأمون آغاز گردید.**
درست ☐ نادرست ☐

ب) گزینهٔ درست را با علامت ✓ مشخّص کنید. (۱)

۳ **امام علی (ع) برای رفع سرکشی‌ها و آشوب‌گری‌های مسلمانان و جلوگیری از جنگ داخلی میان مسلمانان به کدام اقدام دست زد؟** (شهر قدس - نمونه دولتی ابوتراب - دی ۹۶)

الف) انتقال مرکز خلافت از مدینه به کوفه
ب) گسیل کردن سپاه مسلمانان به سوی مرزهای روم
ج) لشکرکشی به شام به منظور مقابله با سیاست‌های معاویه
د) تقسیم بیت‌المال بر اساس عدالت

۴ **پایتخت خلافت فاطمیان کدام شهر بود؟**

الف) دمشق
ب) مدینه
ج) قاهره
د) فلسطین

ج) جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید. (۱/۵)

۵ اولین مشکل ابوبکر پس از به دست گرفتن خلافت، شورش تعدادی از قبیله‌های بادیه‌نشین عربستان بود که به ..... معروف شدند. (تهران ـ مدرسهٔ باقرالعلوم ـ دی ۹۶)

۶ اولین دیوان دورهٔ اسلامی ..... در مدینه بود که در دورهٔ عمر، خلیفهٔ دوم تأسیس شد. (اصفهان ـ مدرسهٔ شاهد ـ دی ۹۶)

۷ مأمون تحت تأثیر حسن بن سهل مرکز خلافت را از بغداد به ..... انتقال داد.

د) وصل کنید. (۱)

۸ فاتحان و بنیان‌گذاران سرزمین‌ها و حکومت‌های زیر را مشخّص کنید.

الف) فاتح مصر	۱- منصور
ب) پایه‌گذار حکومت امویان اندلس	۲- عبیدالله مهدی
ج) بانی شهر بغداد	۳- عمروبن عاص
د) پایه‌گذار خلافت فاطمیان	۴- عبدالرحمان بن معاویه

هـ) به پرسش‌های زیر پاسخ کوتاه دهید. (۱)

۹ ✪ امام سجاد (ع) برای حفظ فرهنگ و نیروهای شیعی از کدام ابزار بهره برد؟

۱۰ دو مورد از مراکز علمی دورهٔ خلافت عباسی را نام ببرید.

و) به پرسش‌های زیر پاسخ کامل دهید.

۱۱ دلایل فتح سریع مصر توسط مسلمانان چه بود؟ **(۱/۵)** (شهر قدس ـ نمونه دولتی ابوتراب ـ دی ۹۶)

۱۲ نوع تبلیغات عباسیان برای برپایی قیام مردم چه بود؟ **(۱)**

۱ درست (۰/۵) ۲ درست (۰/۵) ۳ گزینهٔ «الف» (۰/۵) ۴ گزینهٔ «ج» (۰/۵) ۵ مرتدان (از دین برگشتگان) (۰/۵) ۶ دیوان جند (سپاه) (۰/۵) ۷ مرو (۰/۵) ۸ الف) ۳ (۰/۲۵)، ب) ۴ (۰/۲۵)، ج) ۱ (۰/۲۵)، د) ۲ (۰/۲۵) ۹ ابزار دعا و مناجات عرفانی (۰/۵) ۱۰ بیت الحکمه و رصدخانهٔ بغداد (۰/۵) ۱۱ عدم مقاومت مصریان در برابر سپاه اسلام (۰/۵)، رفتار مسالمت‌آمیز و مداراجویانهٔ پیروان اسلام با مسیحیان (۰/۵)، امید به آزادی مذهبی در بین مسیحیان در زیر سایهٔ حکومت مسلمانان (۰/۵) ۱۲ ابتدا از معایب حکومت بنی‌امیه و ظلم‌های امویان به اهل بیت می‌گفتند. (۰/۵) سپس مردم را به حکومت آل محمّد بدون ذکر نام فرد خاصی، فرا می‌خواندند. (۰/۵)

فصل ۳: ایران؛ از ورود اسلام تا پایان صفویه

درس ۸: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور تمدن ایرانی - اسلامی

مفاهیم آموزشی

۱- ✪ فتح ایران

۱) اوضاع سیاسی ایران در آستانهٔ حملهٔ اعراب: ایران به دلیل جنگ‌های طولانی و پرخرج با روم در غرب و نبردهای پی‌درپی با اقوام بیابانگرد در مرزهای شرقی و اختلاف و نزاع بزرگان و اشراف دچار سرخوردگی و ضعف حکومت و بحران در امر جانشینی پادشاه بود.

۲) اوضاع اجتماعی ایران: به دلیل جدایی و فاصلهٔ طبقات جامعهٔ ایران از یکدیگر، اختلافات مذهبی و سرکوب مخالفان دین رسمی، تنگ‌نظری موبدان و دخالت آنها در امور کشور دچار آشفتگی بود.

۳) مشکلات اقتصادی حکومت ساسانیان در پایان این حکومت: شیوع بیماری مرگبار طاعون، طغیان شدید رودخانه‌های دجله و فرات و شکستن سدها و وارد آمدن خسارات سنگین به زمین‌های حاصلخیز آسورستان (سواد)

۴) اقدامی که مرزهای ایران را در مقابل حملات اعراب بی‌دفاع گذاشت: از میان برداشتن دولت آل منذر توسط خسروپرویز

@KonkurVIPbook